

## SALVADOR ESPRIU – "ANTÍGONA"

**INTRODUCCIÓ.** És una tragèdia a l'estil grec. Marca el començament d'una nova etapa marcada per la guerra civil, l'efecte que va fer a Espriu veure el seu món destrossat. De fet no tornarà a escriure narrativa fins la mort de Franco l'any 1975. A partir d'"Antígona" es converteix en un home trist, obsessionat per la mort.

A nivell personal, la guerra civil va significà per Espriu la frustració dels seus projectes .

Modernistes i Noucentistes, en el seu afany de recuperar la identitat catalana, cercaven els seus models literaris a Europa i refusaven tot allò que provenia de la literatura castellana. La República va plantejà un canvi en aquest sentit. La generació d'Espriu és la primera generació d'escriptors que pren com a models a escriptors castellans.

### BASE DE LA TRAGÈDIA.

Espriu vincula dues tragèdies gregues:

- Els set contra Tebes". Esquil explica com els fills d'Edip, Polinicies i Etèocles, s'enfronten per aconseguir el poder de la ciutat de Tebes. Adapta aquesta tragèdia en la primera part del seu llibre per recalcar que la seva obra al·ludeix a la Guerra Civil, a la lluita fraticida.
- "Antígona" (Sòfocles). Morts els dos germans, Creont ostenta el poder i decreta la prohibició d'enterrar el cos de Polinicies per traïdor. (No perdona els vençuts). Antígona desobeeix l'edicta i dóna sepultura al seu germà. Per ella la llei natural està per sobre de la llei civil L'adapta en la segona part del seu llibre. Volia manifestar que no s'havia de dividir la població entre vencedors i vençuts. Calia el perdó i començar de nou tots junts. L'acció d'Antígona enterrant a Polinicies equival a l'amnistia dels republicans que Franco no va donar mai.

### ESTRUCTURA.

**Prefaci.** Escrit l'any 1947, però no publicat fins l'edició de l'any 1955. Manifesta el seu desig d'amnistia, de perdó. La llei natural ha de ser superior a la llei civil. Segons Espriu, allò que no s'ha de fer mai és dividir el poble entre vencedors i vençuts. L'amnistia farà que tots junts comencin un nou camí. No s'ha de potenciar la paraula enemic.

**Pròleg.** És una veu. Comença amb un tòpic molt utilitzat en les obres clàssiques: la falsa modèstia, (disculpes per la gosadia de tractar un tema clàssic esgotat pels grecs). Ens posa en antecedents de la història de la família de Tebes per tal de situar-nos dins el context on es desenvoluparan els fets. És la veu del passat.

**Nucli de l'obra.** Dividit en 3 parts:

**Primera part.**

**Temporalment** ens situem hores abans de l'atac a la ciutat de Tebes.

**Espai:** Interior del palau dels reis de Tebes.

**Té com a referent** el plany de les dones que Esquil desenvolupa a la seva obra "Els set contra Tebes". Els esdeveniments de la guerra el frapen i els avoca en la interpretació d'aquesta tragèdia grega basada,

igual que la guerra civil en una lluita fratricida. Aquestes dones fan la funció del cor que apareix a la versió clàssica de Sòfocles i demostren diferents actituds:

- Astimedusa. Nodrisa dels fills d'Edip. Representa l'esperit positiu. Té esperança en la salvació de la ciutat.
- Euriganeia. Nodrisa també dels fills d'Edip. És la vessant pessimista. Ha perdut els seus fills en la guerra.
- Eurídice. Esposa de Creont. Té una actitud neutral, ni pessimista ni optimista.
- Eumolp. És el bufó de la cort. Contempla els esdeveniments amb una actitud distant, sense passió perquè ell no té res a perdre.

El diàleg entre Antígona i Etèocles posa en evidència la gelosia entre germans. La rivalitat actual entre Polinices i Etèocles té una arrel antiga, la disputa per l'amor de la

El diàleg entre Creont i Etèocles posa en evidència que els consells de Creont són del tot interessats pels seus propòsits de convertir-se en el nou rei. Desitja l'enfrontament entre els dos germans per intentar que es matin i ocupar ell el tro. Antígona n'és present i veu la maniobra. Etèocles, però encegat pel seu desig de vèncer i ser un heroi, acaba prenent la decisió que, soterradament, li aconsella Creont: enfrontar-se amb Polinices en una de les set portes de la ciutat.

Plany de les dones. Ismene anuncia la mort dels germans. Comencen les reaccions a aquest fet: "indiferència del sol". Terme espriuà. El sol representa la divinitat. Il·lumina per igual als justos i als injustos, no pren partit per ningú.

"mateix bassalot de sang", "mateix riu de sang". Fa referència al fet que al ser germans compartien la mateixa sang, per tant tota la sang vessada és la mateixa.

"déu impassible". Per Espriu Déu existeix però l'home no té els mecanismes per poder comunicar-se amb ell. Per tant és un déu que no contesta a l'home, no respon a les seves pregaries.

"en esguardar la seva llum, esdeveníem orbs". La llum es refereix a Déu i orbs significa cecs. Els homes no entenem els designis divins. En aquest aspecte estem cecs.

"El triomf del déu advers". Apol·lo és el Déu advers de la dinastia de Laios perquè va predir que el seu fill moriria i així va ser.

"el triomf del déu advers ens imposa de contemplar la nostra desolació reflectida al mirall de la seva impassibilitat". L'home davant la desgràcia està sol amb la seva consciència reflectida davant un déu impassible, que no contesta.

"aigües negres". Símbol de la mort.

"En vaig perdent el record/les aigües que són oblit". L'autèntica mort, per Espriu, és l'oblit. Mentre algú recordi la persona morta, continua viva encara que sigui en una altra dimensió. En canvi una persona oblidada desapareix per sempre. Recordar és com tornar a la vida els morts, però l'oblit serveix per mitigar el dolor.

"el llarg camí de l'aigua que ens porta al no-res". El gran camí de l'aigua és el símbol del riu. Aquest riu ens porta la no-res. Des del punt de vista cabalístic d'Espriu, Déu és el no-res infinit des d'on emana tota la creació. L'home s'ha de declarar agnòstic davant aquest déu perquè no té mitjans d'arribar a ell.

Edicte de Creont. Manifesta l'edicte mitjançant el qual es prohibeix donar sepultura al cos de Polinices

i anuncia el càstig per la persona que el desobeeixi. Perpetua la separació dels dos bàndols i nega el perdó. Antígona es queixa i s'esdevé la divisió entre els dos personatges: Creont com a representant de la llei civil i Antígona com a representant de la llei natural. El conflicte està servit.

Cants amb estructura d'estrofes amb versos alexandrins, alguns amb cesura femenina.

Apareixen unes veus anònimes intercalades per les dels personatges d'aquest primer acte. Expressen el seu punt de vista subjectiu.

Ex.: ASTIMEDUSA

"Unes mans impassibles dins el misteri ordenen glòries i crims i els nuen en un teixit subtil".

Mans impassibles = Déu

El misteri = l'obra de Déu.

Glòries = el Bé.

Crims = El Mal.

Nues = lliguen

Teixit subtil = la vida.

Significat. Els dissenys de Déu escapen a la raó dels homes, per això és un misteri. Déu ordena el bé i el mal i els dos components formen part de la vida.

Aquests versos contenen el concepte del món espriuà:

- El mite grec de les Parques: les nostres vides són com un fil que es va teixint. La vida fa que aquests fils es vagin unint amb els fils d'altres persones.
- El gran teatre del món. Els homes són uns actors que representen la seva vida. Hi ha un actor superior que controla = Déu. Si ho fan bé Déu els premiarà i si ho fan malament els castigarà. Tota la vida és una representació.

Déu és com un titellaire que mou els fils de les seves titelles (els homes). Espriu rebaixa els actors a la condició de titelles perquè segueix la vessant esperpèntica de Valle-Inclán. Però com "Antígona" és una tragèdia, n'exclou el component grotesc.

Ex. ISMENE.

"Els nostres peus devallen les escales del temps".

Un altre tema espriuà són les escales. Una escala mística on a dalt està Déu. Tu puges l'escala però a mesura que passa la vida, baixes l'escala vers la mort. Espriu juga amb els contraris.

SEGONA VEU. Segueix la idea de Creont de perpetuar el concepte d'enemic.

EUMOLP. Com no s'ha establert una amnistia després de la guerra, es perpetua el concepte d'enemic i

sempre s'ha de vigilar.

**TERCER VEU I QUARTA VEU.** igual que la segona veu segueix els designis de Creont, sempre parlen des de la perspectiva dels guanyadors.

**CREONT.** Imatge del tirà que no només no perdona sinó que humilia i oprimeix els vençuts.

**EURIGANEIA.**

La veritat s'imposa per ella mateixa, una victòria mai es pot relacionar amb la veritat. Tornaran les guerres per culpa de la ignorància dels homes (la foscor). Visió pessimista del futur. Una espècie de profecia.

**Segona part.**

L'acotació que dona pas a la segona part ens situa al final de la ciutat de Tebes, al costat del cos de Polinices. La sensació de destrucció ve reforçada per la tempesta, símbol negatiu de guerra i mort. També perquè els fets es desenvolupen de nit (foscor, ignorància, mort).

És el nus de la tragèdia.

**Tema:** Rebel·lió d'Antígona com a conseqüència de la pietat i el perdó.

Conversa de Tirèsies i Eumolp. Tirèsies és un endeví cec. La nit per ell és la tenebra de saber les calamitats dels demés. Se'ns presenta angoixat, indefens (depèn d'Eumolp). Sabem que les seves prediccions, sovint, diuen ellò que els poderosos volen sentir. Eumolp el porta al costat del cos de Polinices perquè convenci Antígona de no desobeir Creont. Tot és endebades i finalment Eumolp es queda amb Antígona per enterrar el cadàver de Polinices, accepta el seu destí perquè reconeix la bonda d'Antígona vers ell.

Els recursos ambientals contribueixen a fer més tenebrosa la nit (tempesta, foscor, vent violent...).

Els guàrdies els descobreixen i Antígona no intenta ni fugir, tot i que Eumolp li proposa. Acaba amb el seu desig de comparèixer ràpidament davant Creont.

**3.- Tercera part.**

**Espai:** interior del palau de Tebes.

**Temps:** matinada.

**Tema:** enfrontament entre Creont i Antígona. Antígona li retreu les seves intrigues per aconseguir la corona. \_Finalment accepta el seu destí i mor dignament per trencar el malefici que pesa sobre la seva nissaga.

El discurs del lúcid conseller amb una visió irònica, escèptica, introdueix l'òptica de sacrifici inútil, sense sentit d'Antígona.

**MARCS I ESPAIS POLÍTICS EN QUÈ ESPRIU ESCRIU O REVISA "ANTÍGONA".**

Esprui escriu "Antígona" la primera setmana de març de 1939, quan encara no s'havia acabat la Guerra Civil. En aquesta primera edició estan molt presents, en l'autor, els efectes de la guerra i això es

tradueix en la caracterització d'Eumolp, personatge que manifesta la visió d'Espriu en aquesta edició acabada l'any 1939 però no publicada fins l'any 1955. La visió d'Eumolp/Espriu és: la mort d'uns pocs servirà per salvar tot un poble. En aquest sentit la mort d'Antígona serveix per acabar amb la maledicció de la seva nissaga. La mort d'Eumolp representa la mort civil d'Espriu per ell tantes vegades proclamada. Espriu no mor en el mite perquè no existeix, però a través d'Eumolp sí mor. De la mateixa manera no mor a la guerra, però alguna cosa dintre seu sí mor.

L'enfrontament entre Polinices i Etèocles representa la lluita entre germans, la mateixa lluita que va derivar en la guerra civil.

Creont representa el tirà, Franco. Ell serà el veritable guanyador o beneficiat de la guerra.

L'any 1947 escriu el prefaci que es publicarà en l'edició de 1955. En ell manifesta el seu desig d'amnistia, de perdó. La superioritat de la llei moral enfront la llei civil (tot el contrari del que succeïa de veritat).

Segons Espriu, allò que no s'ha de fer mai és dividir el poble en vencedors i vençuts. L'amnistia farà que tots junts comencin un nou camí. No s'ha de potenciar la paraula enemic.

L'any 1964, 25 anys després de la fi de la guerra civil, Espriu incorpora nous elements a la primera edició d'Antígona:

- El lúcid conseller. Representa el punt de vista d'Espriu després de 25 anys. És irònic, nihilista i igual que l'autor, posa en dubte el resultat del sacrifici d'Antígona. És a dir, aquella esperada pau no ha arribat. Espriu en la 1ª edició, mitjançant la veu d'Eumolp, creu que la pau és possible, veu factible l'amnistia i per això, en certa manera, justifica la mort d'uns pocs per la salvació de tot un poble. Però 25 anys després, Espriu sap que aquella amnistia no ha arribat mai i incorpora el lúcid conseller per matisar les seves opinions. La ironia d'aquest personatge es manifesta per exemple en la descripció que fa de Creont (Franco) i sobretot en el seu darrer discurs que constitueix l'epíleg de la tragèdia.
- Els cants de les veus. Estan basades en el plany de les dones de la tragèdia d'Esquil "Els set contra Tebes". Aquestes veus, intercalades amb personatges de l'obra, manifesten les reaccions davant l'edicta de Creont: desencadenant de la tragèdia. Creont imposa la llei civil per sobre de la llei natural. No perdona, castiga. Totes les veus segueixen la línia del pensament del tirà: no pensen en l'amnistia, en el perdó, sinó en castigar, dividir el poble entre vencedors i vençuts, en castigar Polinices i honrar Etèocles. Astimèdusa en la seva intervenció, anomena una de les característiques d'Espriu: la figura del Déu impassible davant les desgràcies humanes. Aquell Déu amb misterioses actuacions inassolibles per l'home. Espriu aplega el mite grec de les Parques amb la concepció de la vida de l'home com una obra teatral. "Una smansa impassible dins el misteri ordena glòries i crims i els nuen en un teixit subtil". Ismene menciona un altre tòpic espriuà: les escales del temps. Unes escales que tenen una doble via, una ascendent que puja vers Déu i una descendent que baixa vers la mort, conforme el temps passa. Ismene també menciona el record, un record que en certa manera torna a la vida els morts, perquè la veritable mort segons Espriu, és l'oblit. Eumolp creu que com no s'ha concedit l'amnistia, la pau no està assegurada i cal estar vigilant davant un possible perill. Creont manté la seva línia de tirà: mantenir el silenci i la immoralitat mitjançant dures lleis i la por.

## PERSONATGES

### ANTÍGONA.

És la protagonista. És un personatge superior al altres i per això el públic s'hi identifica), té una elevada moralitat. Representa la llei natural que s'enfrontarà inexorablement a la llei civil de Creont. Es troba al mig de la relació violenta que mantenen els seus dos germans pel poder. Els estima tots dos però sent debilitat per Polinices perquè ha estat i és el més desfavorit dels dos. Mostra una inclinació a protegir el més desfavorit. Durant la infantesa, Eteòcles era el preferit de la mare (Iocasta) i Polinices quedava en un segon lloc. Ja aleshores Antígona jugava amb ell per equilibrar la injustícia. En el present Polinices també és el més desvalgut perquè no compte amb el suport del seu poble.

El seu sentit de justícia no té res a veure amb la justícia civil. Ella respecta els codis naturals i per això no entén l'edicta de Creont i decideix desafiar-lo. El seu acte de rebel·lió o d'heroïsme serviria per equilibrar les forces i restablir la pau, passar pàgina i començar tots junts un nou camí. Enterrant el seu germà, Antígona segueix els dictats de la llei natural (és normal voler rendir tribut al germà mort. No importen les causes de la seva mort) Fa allò que cal i es sacrifica perquè Tebes pugui continuar endavant, acabant amb el malefici de la seva nissaga. Aquest és el punt de vista D'Espriu en la 1ª edició (representat també per Eumolp): és necessari el sacrifici d'uns pocs per salvar tot un poble. Més endavant, però, en la 2ª edició incoirporarà la figura del lúcid conseller per posar en dubte el valor del seu sacrifici. Aquella maledicció que ella creu vèncer amb el sacrifici de la seva mort, en certa manera continuarà pesant sobre Tebes en la figura de Creont:l'inevitable tì'ra que sempre treu profit d'ela sang dels altres.

En la segona part Antígona s'enfornta a Creont i li retreu els seus falsos consells als germans per aconseguir el poder. De fet Antígona no és apresada pels guàrdies de Creont. S'ha de tenir en compte que quan els guàrdies apareixen Eumolp s'ofereix a treure-la d'allà perquè es coneix mot bé el camí, però Antígona està decidida a sacrificar-se per Tebes i decideix lliurar-se a Creont i acceptar la seva mort. No sense, abans, demostrar-li a Creont que ha vist perfectament la seva maniobra.

#### ISMENE

Germana petita d'Antígona. La gran personalitat de la germana gran la manté en un segon pla. En un principi es manté al marge del conflicte entre els dos germans però quan veu que Antígona es preocupa tant, s'hi implica al màxim. Decideix fer costat a la germana i desafiar la llei de Creont però en l'últim moment defalleix.

Simbolitza la indecisió i l'oblit. Un oblit que segons el punt de vista d'Espriu porta a la mort, perquè només a través del record revivim els morts.Amb l'oblit els matem definitivament.

La seva personalitat equival a la gent contrària a Franco que no gosava a rebel·lar-se per por a les conseqüències.

#### EURIGANEIA.

És una de les mainaderes dels germans. Simbolitza la fatalitat i el pessimisme. Els seus fills van morir a la guerra i arrel d'aquest fet només veu desgràcies pertot.

Simbolitza la part pessimista de la societat de l'època, afligida pel dolor.

#### ASTIMEDUSA.

Juntament amb la darrera és una dida dels germans.  
Simbolitza l'optimisme i la incredulitat.

## EURÍDICE.

Muller de Creont. Representa l'equilibri entre les dues mainaderes (ni optimisme ni pessimisme). A partí de la segona part, però, es perfila com un personatge nici, preocupat per la possibilitat d'emparentar una altra vegada amb la família d'Edip mitjançant el matrimoni entre el seu fill i Antígona que Creont ha programat.

## TIRÈSIES.

És un endeví cec. Aquests personatges cecs són habituals a les obres d'Espriu, tenen una visió interior que els permet predir el futur. Els escèptics com Eumolp, però, no creuen en aquest regal diví i pensen que les seves prediccions són fingides i que busca els diners dels poderosos. Per aquesta raó no trairia mai el poder i no desacataria la llei de Creont per molt que l'avisí de les conseqüències funestes que pot tenir el seu compliment. Ell no passa de l'advertiment, no s'implica en els fets com sí fa Eumolp. Aquest personatge no té aquí la mateixa relevància que en la tragèdia de Sòfocles perquè s'entreveu el caràcter agnòstic de l'escriptor.

## CREONT.

Oncle d'Antígona. Simbolitza el tirà, l'hipòcrita. És un personatge que obté el menyspreu d'Espriu, manifestat entre altres coses en la seva descripció física molt semblant a la de Franco. Es comporta com una obra sinistral que s'amaga esperant el moment oportú per aconseguir el poder. A causa dels seus consells soterrats Etèocles decideix enfrontar-se al seu germà i al morir tots dos, ell assoleix el poder.

Mitjançant el seu edicte desencadena la tragèdia: es comporta com un tirà que només pensa en dividir el poble entre vencedors i vençuts. No perdona i castiga els perdedors amb crueltat. Aquesta crueltat es maxifica amb el seu nebot Polinices a qui castiga sense honres fúnebres ni enterrament. Vol afiançar-se en el poder i per fer-ho sap que ha de ser dur, vol rendir honors a la memòria d'Etèocles i els seus fidels però en el fons n'ofa més que imposar la seva autoritat.

Inclús decideix menysprear el vaticini de Tirèsies (molt dolor esdevindrà si no enterres aquell cos) i desafiar els Déus per imposar la seva voluntat.

## EUMOLP

Esclau geperut que ocupa un dels nivells més baixos de la societat. No és respectat per ningú, excepte per Antígona (fet que li compensarà més endavant i que contribueix a situar-la per sobre de la resta). Representa la inclusió del grotesc, la rebel·lió contra l'ordre de Creont. Tot i el nivell social que representa es manifesta amb una ironia que el presenta superior a la resta, veu més enllà que els demés. En certa manera es podria equiparar a Tirèsies però sense ser cec.

Decideix ajudar Antígona perquè és la única que sempre l'ha tractat bé i també perquè no vol acceptar les decisions tiràniques de Creont i prefereix la mort a l'esclavatge.

És un personatge que Espriu intordueix de nou en la tragèdia d'Antígona. Representa el pensament de l'escriptor tot jus el moment quan escrivia l'obra (faltava poc per acabar la guerra).

## ETÈOCLES I POLINICES.

Són els dos germans d'Antígona que enfrontats per aconseguir governar en solitari a Tebes, lluiten fins matar-se mútuament.

**Representen els dos bàndols de la guerra civil, els germans que vessen la mateixa sang.**

**Sabem que ja de petits reivalitzaven per l'amor de Iocasta.**

**A la mort d'Edip decideixen governar Tebes a torns, però Etèocles es desdiu de l'acord (segurament mal aconsellat per Creont) i fa fora el seu germà que marxa a un poble veí on forma un exèrcit per recuperar Tebes. Cap dels dos vol cedir. Antígona fent una vegada més de força equilibradora parla amb tots dos per intentar convèncer-los, però tot és inútil, l'odi els cega. Un odi que Creont s'encarregarà d'anar avivant. Sempre apareix com una ombra sinuosa que produeix esgarripança. Cauen al parany del seu oncle i en certa manera, són coresponsables de la mort d'Antígona, que vol sacrificar-se per ser la darrera mort d'aquesta guerra que tants homes ha costat.**

**EL LÚCID CONSELLER.**

**És l'altre personatge, juntament amb Eumolp, que Espriu introdueix innovadorament en aquesta tragèdia grega. Apareix en la segona edició d'Antígona" (1964) i representa el punt de vista d'Espriu 25 anys després de finalitzada la guerra. Si a la primera edició es serví d'Eumolp per manifestar el seu pensament: la mort d'uns pocs salvarà tot un poble"; ara ha reflexionat i posa en dubte el valor del sacrifici d'Antígona i ho fa a través d'aquest personatge. Aboca el lector/espectador a una doble tragèdia:**

- la d'Antígona
- La de tota una col·lectivitat enfrontada a un esdevenidor gris, mediocre, cansat, representat tot ell per la figura de Creont.

1

7